

PEREI ZOLTÁN GRAFIKÁJA

Művészet és társadalom

Mit jelent a művészet és a társadalom kapcsolata ma? Lényegében nem mást, mint bármikor a történelem folyamán. A kapcsolat mégis mindig változik, mert más ma a társadalom, amely a művészetre igényt tart és életre hívja. Ezt a kapcsolatot mindig is szabályozta a kulturális-biológiai közeg, akkor is, ha jól-rosszul szervezte vagy látszólag szervezetlenül hagyta, utat engedve a spontán átalakulásnak. Csak hogy a szervezetlenséget vagy a spontaneitást a művészet is, a társadalom is megsínyli, mert a művészet közönsége, amelyhez az alkotó szól, és amelynek révén a művészet társadalmi erővé válhat, sohasem volt, és nem is lehet spontán képződmény. Akkor sem, ha milliós szervezett tárlatokat tartunk számon, akkor sem, ha egy műhelykiállítás barátai köré.

A közönség létét, jelenlétét többnyire a kiállítások látogatottságával mérjük, de ez már régen nem reális kiindulópont. Az 1980-as években kulminált a kiállítások száma: négyezer képzőművészeti, iparművészeti tárlat nyílt az országban. Aligha képzelhető el — az összlakosságnak és a művészek számának figyelembe vételével —, hogy ne találhatott volna egymásra a bármilyen vonzalmú, ízlésű közönség és a bármilyen tendenciát képviselő művész. Tárlatokon még számílhatók is a látogatók, ami nem történhet meg sem köztéri, sem középületeken elhelyezett alkotások esetében. És ez utóbbiak hatnak állandó jelleggel, a kiállítások időszakos nyilvánossága is voltaképpen ezekre készíti elő az alkotót, a megrendelőt, a közönséget.

Van kulturális életünknek egy évtizedek óta időszerű, mind bonyolultabban gyűrűző kérdése: a decentralizáció. A folyamat azért is hosszadalmas, mert nemcsak szervezeti formákon, igazgatási intézkedéseken múlik: ez a könyvnyelben elérhető út még nem hoz megoldást. A problémák abból adódnak, hogy helyenként a művészet iránti igény más és más, és ez határozza meg, hogy mennyire válnak nemcsak igazgatásilag, hanem aktív közönségként is gazdáivá a művészeteknek.

Nehéz lenne persze röviden jellemezni, hogy mekkorán miben, hol tartunk ma. De aligha lehet lebecsülni az eddigi folyamatból az országszerte növekvő számú képzőművészeti biennálék, triennálék egymásutániát. Miskolc nyitotta a legkorábban a sort a grafikai biennáléval, s a hatvanas évek közepétől születtek az egyre újabb és életképebb kezdeményezések, így — időrendi vagy bármilyen más sorrendtől függetlenül — a pécsi kisplasztikai biennálé, az egri akvarell-

biennálé, a békéscsabai alkalmazott grafikai bemutató, a nagyatádi faszobrászati szimpózium. Így született a rendszeressé váló országos zornáncbemutató, mint különös érdekesség, textilben a szombathelyi kezdeményezés (ter-
textil és ipari textil). Legújabb kezdeményezés pedig a kerámia-biennálé szétválása a pécsi kézműves kerámiai és a kecskeméti ipari kerámiai kiállításra, valamint a jövő nyáron első ízben megrendezésre kerülő festészeti biennálé Szegeden.

Nemcsak az a figyelemre méltó, hogy ezek a rendszeresen létrehozott országos bemutatók folyamatosan képesek közönséget alakítani, ez egész szorosán összefügg a gazdasági igényekkel. Ez szembeötlőnek látszik ott, ahol a kiállítás szorosabban kötődik a helyi iparhoz (Szombathely, Pécs), de azért jellemző az egész folyamatra. A tagadhatatlan társadalmi igény növekedése hozza létre ezeket a kiállításokat, pedig komoly szervező munkát és költséget jelent egy-egy ilyen rendszeres bemutató vállalása. De a művészek magatartására is hat a munkájuk iránti érezhető társadalmi igény. A társadalmiságot nyilván tágabban értelmezzük, mint három évtizeddel ezelőtt, amikor e fogalom a művészet vonatkozásában is csak közvetlen történelmi, politikai tartalmakat fedett. Ma betartozik a közeg, amelyben élünk, a mindennapi környezetet, amelyet kedvünk és lehetőségünk szerint formálni kívánunk. S ha igaz is, hogy a művészek sokkal többet tudhatnának nyújtani, tudnunk kell, nemcsak raituk múlik életünk gazdagítása.

Mégis hadd tegyünk szót néhány mozzanatot. A különösen fontos köztéri szobrok létrejöttét fokozott figyelem kíséri. A merészebb vagy óvatoskodó, helves vagy vitatható döntések a felelősségérzetet is tanúsítják, nemcsak a kulturális-művészeti ízlés helvi minőségét. Vagy például: gazdasági életünk változása nyomán egyre fontosabb formatervezés, gyártmánytervezés — amelynek esztétikai eredményei a fogvasztók nagy tömegéhez jutnak el — messze van má attól, hogy társadalmi fontosságának megfelelő figyelemmel részesüljön. A formatervezői lelemény, amely a gazdaságosságát is, az ízlést is szolgálja sokszor elvész a kereskedelmi közvetítés útvesztőiben, s exportárúként találkozhatunk eredményeivel.

Pedig ma már, ha művészet és társadalom viszonyáról, kapcsolatról szó esik, egyre fontosabb a mindennapi környezetben nyugot hagyó tervezőmunka — végső soron ez alakítja ki, teremti meg bármiféle műalkotás befogadásának vizuális feltételeit.

ARADI NÓRA

Fotográfiák a régi Szegedről

Kerny-hagyaték a múzeumban

Újabb hagyatékkal gazdagodott a Móra Ferenc Múzeum Történelmi Gyűjteménye: Kerny István fotóművész munkásságát reprezentáló dokumentum és fotóanyag került múzeumunk birtokába, Budapesten élő lánya, Kerny Gizella ajándékként.

Kerny István 1879-ben született Szegeden. Nem volt hivatalos fotográfus, postatisztviselői pályán dolgozott. Mivel a városban kevés volt az amatőr fotós, ezerirányú érdeklődését autódidakta módon kellett kielégítenie. A fényképezés gyakorlatába Gévay Béla idős fotóművész vezette be. A történelmi és néprajzi kutatás számára forrásul szolgáló fényképfelvételeket a századforduló táján kezdett készíteni. Mint a Magyar Királyi Posta szegedi postatisztje barátságát kötött Kovács Jánossal, a Távirada Osztály vezetőjével, aki egyben a Dugonics Társaság főtitkára volt. Kovács Jánost megbízta a társaság Szeged és környéke néprajzi leírásával. A munkához szükséges fotók elkészítésére barátját, Kerny Istvánt kérte fel.

Gyűjteményünk legértékesebb darabjait jelentik azok a képek, melyek Szeged és a megye akkori életét, változásait, a magyar népelet szokásait, a múlt tárgyi világát örökítették meg. Bár 1908-ban Budapestre helyezték, családjával együtt itt telepedett le végleg, postai szolgálatát, a sok utazgatás lehetővé tette a vidék, így Szeged és Csongrád megye történéseinek nyomon követését. Vallotta, „a művészi fényképezés nemcsak egyéni, hanem nemzeti érdek is, mert a népek versenyében való részvétellel és az ott elért eredménnyel az egész ország kulturális életét gazdagítjuk!”. Budapestre költözése után tehát lencséjével más országos élményeit rögzítette. A magyar tájról a magyar emberről készített felvételeit gyakran közölte az Erdékes Újság, az Új Idők és a Magyarország című folyóirat. Ez utóbbi néhány, Kerny István fotóit tartalmazó melléklete például egy munkába igyekvő tápéi parasztot az 1929. szeptember 8-ji szegedi városrészeket és a kis-kunfélegyházi városházát ábrázolja.

A családi vonatkozású anyagok között találjuk az 1876. évi Szegeden rendezett Magyar Országos Ipar-, Termény és Állatkiállítás emlékkönyvét. Ebből megtudhatjuk, hogy id. Kerny István, szegedi műasztalos kiállító érdeméremet kapott „versenyképes tekeasztala és bútoraiért”. Az emlékkönyv mellett id. Kerny István egykori céhle-

vele is tanúsítja, hogy jó mestere volt szakmájának. A Szegedről tudósító emlékek között látjuk a város 1879-es rekonstrukciós térképét, egy 1941-ből való térképet, a Szegedi Szabadteri Játékok 1938–39. évi programfüzetét, a város műemlékeit számba vevő katasztert, a családdal kapcsolatos híreket tartalmazó helyi és fővárosi kiadványokat (Szegedi Napló, Szegedi Friss Újság, Délmagyarország, Pesti Hírlap). Ez utóbbi 1935. február 10-i számába Kerny Gizella írt hosszabb értekezést A magyarországi szélmalomról, édesapja fotóival illusztrálva azt. Két szakácskönyv is akad a gyűjteményében: az egyik (Paprika a konyhában) a benne levő bélyegző szerint valamikor Kovács István Szeged, Nyíl utcai paprika-nagykereskedő lehetett, a másikat (Szegedi szakácskönyv) a Pálffy-testvérek megbízásából adták ki, s tartalmazza azon ételeknek leírását, melyek a Pálffy-féle rózsapaprikával a legízletesebben elkészíthetők”. A szakácskönyvek jelenlétét a hagyatékban azzal magyarázhatjuk, hogy Kerny István elég sokat foglalkozott a szegedi paprikával.

A gyűjtemény gerincét jelentő fotóanyagot témaként lehet csoportosítani. Néprajzi témájú felvételekhez kapcsolódó írásainak a következő címekeket adta: Tápé a világ közepe, A szegedi paprikáról, A paprikaküli, Szélmalom, Vizimalom, Az olajsutáról, Havi búcsú, A hajósok — a bögőhajó. Ezek az írások nem nevezhetők néprajzi tanulmányoknak, többnyire már megjelent tudományos munkák vonatkozó részeit gyűjtötte ki, illetve a még élő szemtanúk elbeszéléseit jegyezte le. Mégis fontosak, mert Kerny István így minden egyes fotóját magyarázó szöveggel látta el. Vannak képek, melyekkel egykorú a hozzájuk fűzött megjegyzés (ilyenek például a tápéi fényképek: Gyékényfonal-készítés. A gyékény selymözése és szövése, Asszony- és lányviselet stb.). Más felvételeihez viszont később írt magyarázó szöveget. Az olajsutáról 1899-ben készített fotókat, de megjegyzést csak 1962-ben írt hozzá.

A helytörténelmi kutatás számára fontosak lehetnek a századforduló és a két világháború közötti Szeged történetének egyes momentumait megőrkítő képek és írások. „Az utolsó magyar” című rövid munkája az 1890-es évek érdekes szegedi alakjáról, Beck Istvánról, a város katonai ügyosztályának jegyzőjéről szól, „aki mindig szép

magyar ruhában járt, paszományos és sujtásos remekmű volt minden darabja.” Gévay mester fotóján valóban parádés ruhabemutatót látunk, míg Kerny István írása tünetértékű felvilágosító a korszak naiv nemzeti szemléletének. Jelentősebb Kernynek Tóth Molnár Ferenc grafikus- és festőművész pályáját felrajzoló munkája. A szatymazi tanyáról származó, majd egy müncheni ösztöndíj révén Berlinbe kerülő, és ott letelepedő parasztfiú életéről tudósító adatokat, fotókat hosszú évek türelmes munkájával gyűjtötte össze. Biográfiája mellett a gyűjteményben találjuk a tehetséges művész rajzaiból készült reprókat (a Hüvelyk Matyi élelapp karikatúrát, néhány, már Berlinben készített művét), és két eredeti rajzát is őrizi a hagyaték.

Kerny lencséje és tolla elkalauzol bennünket egy szegedi üvegkereskedő boltjába, és megismerkedhetünk a századforduló tipikus kereskedői és vásárlói magatartásával. Feljegyzése szerint Tömörkényi maga is sokat járt az üzletbe, hogy „meghallgassa a tanyai nép alkudozásait, izes tömör elbeszéléseit.” Rövid értekezést írt a cigányokról, a nagy szegedi árvízről, Dankó Pistáról megemlékezett, a Szegedi Napló szerkesztőségének vidám Szilveszter-estjéről. Természetesen mindegyiket fényképpel illusztrálta. Városképei a 19. század végétől a második világháború kitöréséig követik nyomon Szeged és környéke fejlődését. Remek szociófotókat készített a különböző szegedi áru-
piacokról (1904, 1916, 1935), a havi búcsúról (1900), a tápéi parasztyerekekről (1904), a Tiszaparti strand és liget társaságáról (1916, 1932). Gyakori téma volt nála a szegedi utca. Mivel egy-egy térről, utcáról több, de más-más időpontban készített fénykép is fennmaradt, a bekövetkezett változások jól megfigyelhetők (Széchenyi tér, Templom tér, Stefánia sétány stb.). Tájképei az egykori szegedi táj világát tükrözik. A Boszorkány-szigetről (1900) írja: „az egykori tragédiák színhelye ma békés szegedi polgárok vasárnapi kirándulóhelye.”

Az 1963-ban elhunyt fotóművész hagyatéka újabb, jelentős forrásanyagot kínál a helytörténet kutatóinak. Fényképei, írásos munkái nemcsak egy letűnt világ életét tárják elénk, hanem egy jellegzetes polgári pályát is reprezentálnak, annak sajátos életfelfogásával.

MARJANUCZ LÁSZLÓ

HAVI BÚCSÚ ALSÓVÁROSON, 1900-BAN